

Nästan var femte svensk drabbas av yrsel: "Fel diagnos kan förvärra situationen"

Uppdaterad 2024-10-27 Publicerad 2024-10-26

Yrsel är ingen sjukdom utan ett symtom, som kan vara väldigt skrämmande. Oftast är orsaken ett fel i balanssinnet. Foto: Ali Lorestani

Allt snurrar, man tappar kontroll över kroppen, får karusellanfall och blir illamående. Yrsel är en av de vanligaste orsakerna till att vi söker sjukvård. Men de flesta får fel eller ingen diagnos.

Text, foto och grafik

[Anna Bratt](#), [Ali Lorestani](#) och [Jenny Alvéen](#)

Tolv ögon stirrar rakt fram, utan att blinka, från bildskärmar på väggarna. Mitt i rummet står en kamera på ett stativ framför en undersökningsstol.

Patienter som kommer till Yrselcenter i Stockholm frågar ofta om de har kommit till en ögonläkare. Men det är i ögonen som balanssinnets impulser syns – inte i blodprov, på EKG eller med röntgen.

– Vi studerar ögonrörelserna och kan peka ut var i balanssinnet felet sitter som orsakar yrseln, säger läkaren Christian Geisler, som är specialist i hörsel- och balansrubbningar och driver Yrselcenter, som tar emot patienter med sjukvårdsförsäkring.

Impulserna i balanssystemet kan läsas av i ögonen. Läkaren Christian Geisler spårar därför yrselsjukdomar i patienternas ögonrörelser. Foto: Ali Lorestani

Nästan var femte vuxen drabbas någon gång av yrsel, visar internationella studier. Varje år kommer omkring 75 000 personer till akuten för att de känner sig ostadiga, upplever att allt snurrar, är desorienterade och illamående. Men endast två av tio patienter får rätt yrseldiagnos när de vårdas på akuten, visar forskning.

– Yrsel är en känsla av att förlora kontroll, säger Christian Geisler.

Tillståndet beror oftast på några få vanliga yrselsjukdomar.

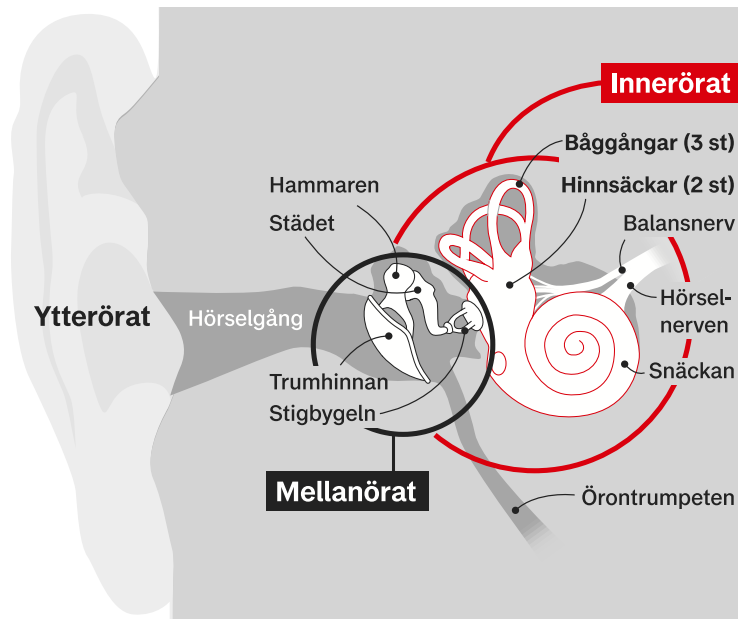
– Det är viktigt att tidigt få rätt diagnos. Men tyvärr får bara varannan patient över huvud taget en diagnos. Många får fel diagnos, fel utredning och fel behandling, säger Christian Geisler.

Hur kan det vara så?

Yrsel är ingen sjukdom utan ett symtom. Oftast är orsaken ett fel i balanssinnet. Det består av balansorganen i öronen, synen samt känselkroppar i hud, muskler och leder.

Balansorganen i örat

Består av innerörats båggångar och hinnsäckar.

Grafik: Maria Westholm, Jenny Alvé

Balanssinnet ger hjärnan information om kroppens läge i förhållande till omgivningen. Informationen är viktig för att vi ska kunna orientera oss och hålla balansen.

– Det är nödvändigt för att vi ska överleva, och därför vill hjärnan ha full kontroll över balansen. När vi blir yra och förlorar balansen är vi ett lätt byte för fiender, till exempel rovdjur. Det är sannolikt därför vi faller omkull vid yrsel. När vi ligger på marken är det svårare att upptäcka oss, säger Christian Geisler.

Den vanligaste orsaken till yrsel är att hjärnan får felaktig eller motsägelsefull information från kroppen. Det skapar en tolkningskonflikt i hjärnan.

Balanssinnet bygger på tre olika informationssystem

När du till exempel sitter stilla på en stol skickas information från ögonen, de två balansorganen i öronen, känselkropparna och musklerna till hjärnan.

Svajpa i grafiken.

1. Ögonen

Grafik: Jenny Alvéen. Text: Anna Bratt. Källa: "Det snurrar! Allt om yrsel om balanssjukdomar" av Geisler och Karlberg..

Den vanligaste yrselsjukdomen kallas **kristallsjuka** (godartad lägesyrsel). Den orsakas av små kalkkristaller i innerörat som lossnar och hamnar i balansorganets båggångar. Det kan ge kraftig yrsel (så kallad karusellyrsel) och illamående när man rör på huvudet.

Genom att analysera ögonrörelserna kan Christian Geisler se om en patient till exempel har kristallsjuka. Hos en frisk person som vrider huvudet rör sig ögonen automatiskt åt motsatt håll för att behålla synskärpan.

– Hos den som har ett fysiskt fel i balanssystemet fungerar inte det som det ska.

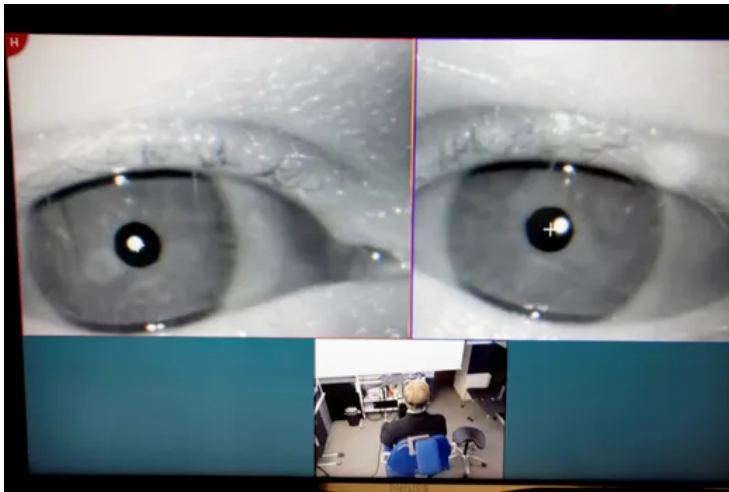
Kristallsjuka kan behandlas i en så kallad TRV-stol. Christian Geisler låter kollegan Michael Sjökvist hänga upp och ner och utsättas för kraftiga ryck, för att kristallerna ska falla till rätt plats. TRV-stolen finns på ett fåtal specialistmottagningar i Sverige. Foto: Ali Lorestani

Christian Geisler använder videokameror och datorprogram för att fånga extremt snabba ögonrörelser hos sina patienter. Han spelar upp en kort filmsekvens som visar ögonen hos en patient med kristallsjuka. Ögonen rör sig ryckigt vertikalt och moturs.

– Det betyder att de lossnade kristallerna finns i den bakre högra båggången. Om de i stället hade trillat ned i de mellersta gångarna hade det gett horisontella rörelser.

En annan vanlig yrselsjukdom är **virus på balansnerven (vestibularisneurit eller balansnervinflammation)**. Den ger plötsliga problem med balansen och kräkningar, och bör utredas akut för att utesluta stroke i lillhjärnan som ger identiska symtom.

Viruset påverkar balansnerven i örat så att information från balansorganet inte når fram till hjärnan. Herpes- eller förkylningsvirus har pekats ut som möjliga förklaringar.

Med hjälp av videokameror och datorprogram fångas extremt snabba ögonrörelser hos patienterna. Rörelserna avslöjar om patienten har en yrselsjukdom.

Foto: Ali Lorestani

Ménierès sjukdom är en tredje yrselsjukdom, som ger återkommande yrselattacker med hörselnedsättning, tinnitus och tryckkänsla i det skadade örat. Det är fortfarande oklart vad som ligger bakom. Förloppet ser också olika ut hos de drabbade.

– Det är en av de mest frustrerande sjukdomarna. Mycket tyder på att det inte är en enda sjukdom, utan flera.

Det finns också två vanliga yrselsjukdomar, som läkare ofta missar eller feldiagnostiserar. Den första är **migränrelaterad yrsel (vestibulär migrän)**. Det är en form av migrän, som inte behöver ge huvudvärk. Den ger yrsel, balansstörningar, illamående och obehag vid huvudrörelser, och förväxlas därför ofta med kristallsjuka.

– Vi möter regelbundet patienter med den här typen av migrän, och de har fått längre tids dagliga manöverbehandlingar mot kristallsjuka. Men det har bara gjort patienterna ännu mer illamående, säger Christian Geisler.

Bara varannan som drabbas av yrselsjukdom får en diagnos. Foto: Ali Lorestani

Den andra är så kallad **funktionell yrsel**. Tillståndet kallas **PPPY** om symtomen har fortsatt i mer än tre månader. Yrseln saknar fysisk orsak, men symtomen är långt ifrån inbillade, förklarar Christian Geisler.

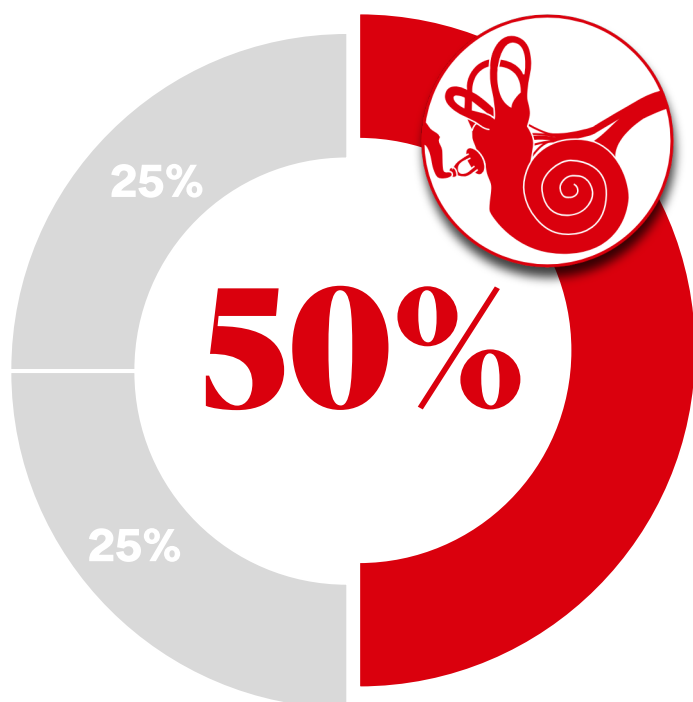
Studier har visat att två av tre patienter tidigare har haft en kontrollförlust i balanssinnet, till exempel på grund av kristallsjuka eller migrän yrsel. Hos en av tre patienter är PPPY en del av en ångestsjukdom eller depression.

– Hjärnan är inte bra på att hantera kontrollförluster. Balansen är viktig för vår överlevnad och därför tar den äldsta primitiva delen av hjärnan, "reptilhjärnan", över ansvaret för att upprätthålla balansen. Men balanssystemet är helautomatiskt, så försöken att styra balansen leder till sämre balans.

Fem vanliga yrselsjukdomar

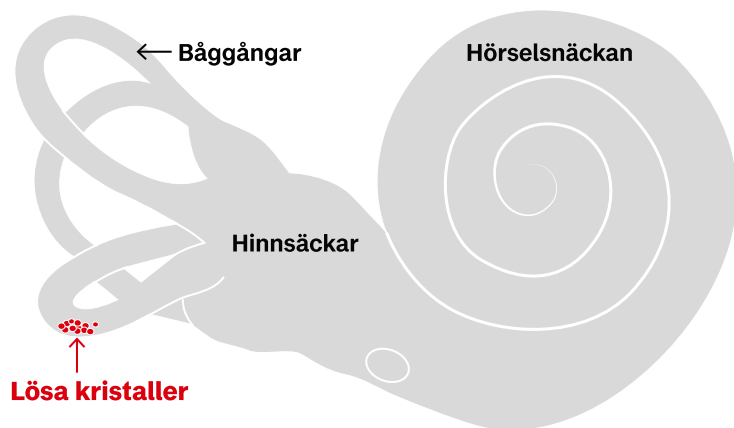
75 procent av all yrsel beror på fem sjukdomar.

Störningar i örats balansorgan eller -nerver

1. Godartad lägesyrsel – kristallsjuka

Fragment av kalkkristaller lossnar från en hinnsäck, sjunker ned och samlas i en bäggång. Ger yrsel, illamående och balansproblem. Löses oftast upp med tiden. Behandling med huvudrörelser eller i särskild stol, TRV-stol.

2. Vestibularisneurit – virus på balansnerven

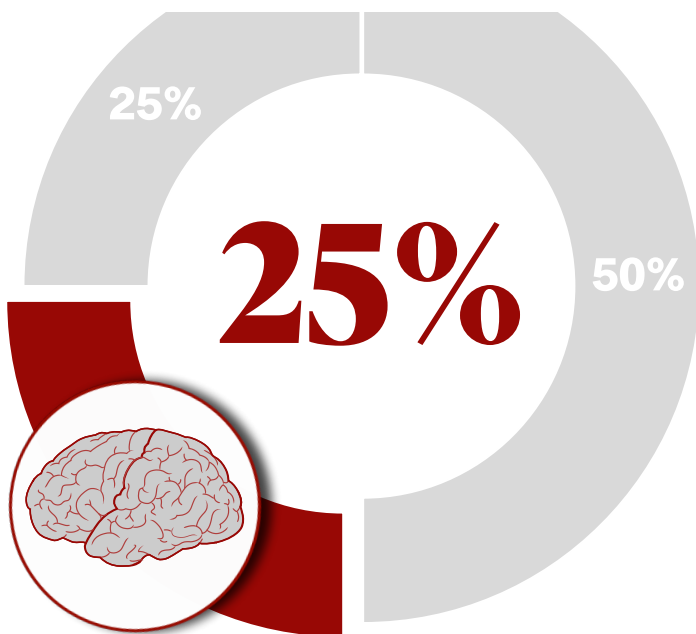
Impulser från det ena balansorganet blockeras, troligen på grund av virus. Ger svår balansstörning. Behandlas med rörelser och balansträning; viktigt att börja inom några få dagar efter insjuknandet.

3. Vestibulär migrän

Migrän kan orsaka störningar i balanssinnet (i balansnerverna, balansorganen och i hjärnan). Behöver inte ge huvudvärk. Kan förväxlas med kristallsjuka, och många får fel diagnos. Livsstilsförändringar och läkemedel kan minska anfallen.

4. Ménières sjukdom

Orsakas av störning i vätskebalansen i innerörat. Kan först ge antingen bara hörselsymtom eller yrsel. Med tiden uppkommer bägge symtom samtidigt. Behandlas med livsstilsförändringar och läkemedel.

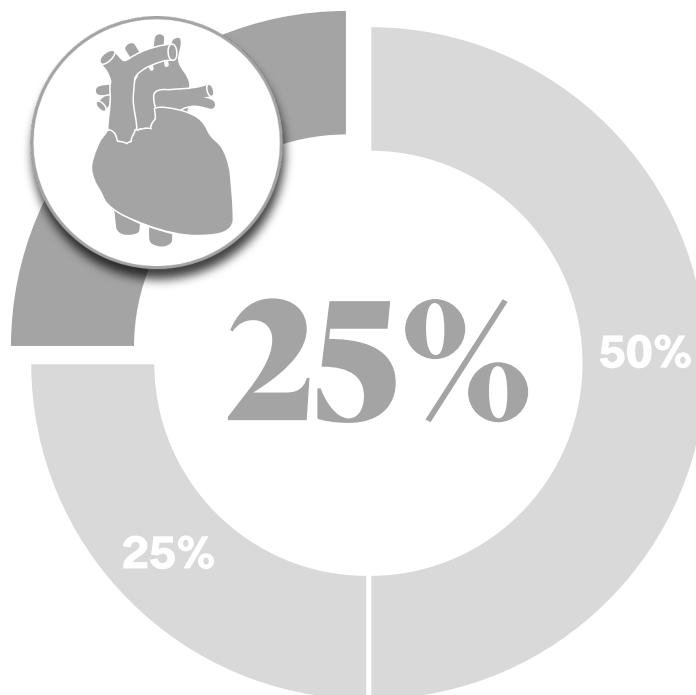

Icke-fysiska och psykiska orsaker

5. Funktionell yrsel och PPPY

Beror på bristande tillit till balanssystemet. Utlöses hos de flesta av en första fysisk yrselsjukdom. Behandlas med balansutredning, information och ibland läkemedel som minskar hjärnans intresse för balanssinnet.

Andra orsaker

Störningar i hjärtats pumpfunktion, blodtryck, läkemedelsbiverkningar, nedsatt känsel i fötterna eller bristtillstånd (blod, järn, vitamin).
Hjärnsjukdomen migrän.

Grafik: Jenny Alvé. Text: Anna Bratt. Källa: "Det snurrar! Allt om yrsel om balanssjukdomar" av Geisler och Karlberg.

Läkarens roll är att återge kontrollen till patienten, menar Christian Geisler.

– Många som kommer till mig har varit sjuka länge utan att ha fått rätt hjälp. Att få en förklaring och en diagnos kan vara

halva behandlingen för många.

Men varför får många drabbade fel eller ingen hjälp?

Yrsel är ett komplext symtom, förklarar Christian Geisler.

– Kunskap saknas om yrselsjukdomar inom sjukvården. En vanlig missuppfattning är till exempel att yrseln är ”nackutlöst”.

Den videoutrustning som behövs för att läsa av ögonrörelser finns bara hos öron-näsa-hals-mottagningar.

– Det är ett problem eftersom det är viktigt att få rätt hjälp tidigt i sjukdomsförloppet. Odiagnostiserade fysiska yrselsjukdomar leder ofta till funktionell yrsel och PPPY.

Vad ska man göra om man inte får rätt hjälp?

– Kräv att få remiss till en balansexpert på någon av landets hörsel- och balansmottagningar på de större sjukhusen, säger Christian Geisler.

Symtom som kan vara allvarliga

Sök akutvård om du insjuknar med plötslig yrsel och balansstörning och samtidigt har något av dessa symtom (kan vara tecken på stroke):

- Kraftig smärta i huvudet, nacken eller i bröstet
- Plötsliga svårigheter att stå och sitta själv
- Förlamning eller känselbortfall i armar, i ben eller ansikte
- Svårigheter att tala eller svälja
- Plötslig ensidig dövhet
- Medvetlöshet

Källa: Boken ”Det snurrar! Allt om yrsel om balanssjukdomar” av Christian Geisler och Mikael Karlberg (Bazar förlag).

Läs mer:

[Vårdcentraler behandlar klimakteriebesvär med ny metod](#)

[Många svenskar har njursjukdom utan att veta om det](#)

Har du upptäckt ett fel?

Kontakta DN

Text, foto och grafik

Anna Bratt, Ali Lorestani och Jenny Alvé